

פרק ב'

המקורות, השימושים וההכנסות¹

1. קווי התפתחות עיקריים

בשנת 1974 חלה האטה משמעותית בקצב הגידול של סך השימושים הסופיים (למעט אניות ומטוסים ויבוא ביטחוני ישיר)² ושל התוצר המקומי הגולמי. האטה זו, אשר נבעה בעיקרה מצד הביקוש (כפי שיוסבר להלן) והגידול המהיר במחירי היבוא — לא בלמה את המשך הגידול הריאלי המהיר בעודף היבוא (למעט אניות ומטוסים ויבוא בטחוני ישיר).
ההאטה בקצב הגידול של סך השימושים הסופיים (כמוגדר לעיל) ניתנת להסבר בשני גורמים: הגורם האחד, ההאטה בגידול השימושים "המובילים"³. האטה זו, עם שהיא משתקפת במישרין בסך השימושים, נודעת לה גם השפעה עקיפה על הצריכה הפרטית דרך יצירת ההכנסות. להשקעות בנכסים קבועים (שבהן חלה ירידה) ולגידול האיטי ביצוא היתה השפעה ממתנת, אך זו קווצה במידת מה ע"י הגידול הניכר בקניות מערכת הביטחון. בסיכום כולל היתה השפעתם הממתנת של ההשקעות והיצוא חזקה יותר: הגידול בסך השימושים "המובילים"³ (למעט אניות ומטוסים ויבוא ביטחוני ישיר) היה 5.2 ו-9.6 אחוזים ב-1974 וב-1973 (9) בהתאמה (הגורמים שפעלו להתייצבות ההשקעות והגידול האיטי ביצוא ייסקרו בפירוט להלן).
הגורם השני, המדיניות הפיסקאלית המרסנת שנקטה הממשלה. מדיניות זאת התבטאה

¹ המלחמה באוקטובר 1973 הביאה לירידה ניכרת בפעילות הכלכלית בעקבות הגיוס הנרחב של כוח אדם וכלי-רכב. לצורך ניתוח המגמות הכלכליות, יש איפוא לבודד את השפעת המלחמה על המשתנים הכלכליים. בשנת 1973 הפתרון היה פשוט יחסית מאחר שניתן היה להשוות את תשעת החודשים הראשונים של השנה לעומת התקופה המקבילה אשתקד.
לגבי שנת 1974 ניתן להשתמש בשני פתרונות אלטרנטיביים לבידוד השפעות המלחמה: האחד, השוואה של אפריל-דצמבר 1974 לעומת ינואר-ספטמבר 1973, למרות שבתקופה האמורה ב-1974 היה היקף המילואים גבוה מזה שהיה בינואר-ספטמבר 1973 אין פער זה משמעותי ביחס לכלל כוח העבודה המועסק במשק. פתרון זה נתקל בקשיים טכניים עקב הצורך לנכות את השפעות העונתיות של התקופות שאינן מקבילות.

הפתרון השני, שמשמש בו בפרק זה, הינו להשוות את כל שנת 1974 לעומת כל שנת 1973. בהשוואה מעין זאת יש לזכור שבשנת 1973 היו השפעות המלחמה חזקות יותר מאשר ב-1974. במידה מסוימת, מבחינת הקף גיוס המילואים (בממוצע שנתי) וגיוס רכב לשירות צבאי, ולכן שיעורי השינוי שנקבל ב-1974 לעומת 1973 (כל השנה) מוטים כלפי מעלה. כך לדוגמה, ההאטה, שחלה בגידול התוצר המקומי הגולמי, המשתקפת מן הנתונים — מ-6.9 אחוזים ב-1973 (9) לעומת 4.3- (9) ל-4.3 אחוזים ב-1974 לעומת 1973 — היא למעשה האטה גדולה יותר.

לבסוף, יש להעיר, כי בתקופה ינואר-ספטמבר 1974 היה הקף המילואים המגוייס גדול בהרבה ובאופן משמעותי מזה שהיה בתקופה ינואר-ספטמבר 1973, ולכן השוואה מעין זו הינה מוגבלת מהאספקט הכלכלי (למעשה היא משווה תקופת חירום חמורה לתקופת שלום).

² הצורך בהפחתתם של סעיפים אלו למטרות ניתוח כלכלי נובע מהתנודות הניכרות הקיימות בהם משנה לשנה בעוד שבאופיים הם, במידה רבה, חיצוניים למערכת הכלכלית של ישראל.

³ סך השימושים המובילים מוגדרים כאן כסך ההשקעות, הצריכה הציבורית והיצוא.

המקורות והשימושים

מחירים שוטפים						
ינואר—ספטמבר						
1973	1972	1974	1973	1972	1971	
(מיליוני ל"י)						
ה מקורות						
27,803	21,804	53,046	37,954	29,843	23,323	1. תוצר לאומי גולמי
17,367	12,067	38,276	26,942	16,690	13,571	2. ערך היבוא בשוק המקומי *
מזה :						
14,719	10,079	30,878	19,445	13,961	10,779	3. ערך היבוא בשוק המקומי למעט אניות ומטוסים ויבוא ביטחוני ישיר
7,426	4,484	19,909	14,139	6,209	5,594	4. עודף היבוא (2—13)
35,229	26,288	72,955	52,093	36,052	28,917	5. סך המקורות לשימושים מקומיים (1+4)
45,170	33,871	91,322	64,896	46,533	36,894	6. סך כל המקורות (1+2)
ה שימושים						
16,812	12,426	33,170	22,386	17,056	13,554	7. צריכה פרטית
7,974	6,795	21,845	16,396	9,242	7,940	8. צריכה ציבורית
6,115	4,958	15,127	9,806	6,729	5,833	9. צריכה ציבורית למעט יבוא ביטחוני ישיר
10,443	7,067	17,940	13,311	9,754	7,423	10. השקעה גולמית מקומית
9,654	6,916	17,260	12,404	9,538	6,738	11. השקעה גולמית מקומית למעט אוניות ומטוסים
35,229	26,288	72,955	52,093	36,052	28,917	12. סך כל השימושים המקומיים (7+8+10)
9,941	7,583	18,367	12,803	10,481	7,977	13. ערך היצוא בשוק המקומי **
42,522	31,883	83,924	57,399	43,804	34,102	14. סך כל השימושים למעט אוניות ומטוסים ויבוא ביטחוני ישיר (7+9+11+13)
45,170	33,871	91,322	64,896	46,533	36,894	15. סך כל השימושים (12+13)
810	416	1,527	1,147	517	379	16. תשלומים לגורמי יצור בחו"ל נטו
28,613	22,220	54,573	39,101	30,360	23,702	17. תוצר מקומי גולמי (1+16)

* היבוא על בסיס ס"פ בשער החליפין האפקטיבי וכולל את היבוא מהשטחים המוחזקים. תשלומי ריבית של הסקטור הציבורי אינם כלולים בו.

בשנים 1971—1974

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת									
ב מ ח י ר					ב כ מ ו ת ***				
1974	1973	(9)1973	1972	1971	1974	1973	(9)1973	1972	1971
(אחוזים)									
33.5	20.9	20.3	14.2	12.7	4.7	5.2	6.0	12.0	10.1
41.1	20.4	17.2	20.2	16.2	0.7	34.1	22.8	2.3	12.2
46.0	20.7	18.6	17.9	16.5	8.8	15.4	23.1	9.9	15.3
44.7	17.5	13.8	29.7	17.5	-2.7	93.8	45.5	-14.4	-1.8
36.1	21.9	19.9	16.4	13.6	2.9	18.5	11.8	7.1	7.7
36.5	21.2	19.4	16.2	14.0	3.1	15.1	11.7	8.5	10.8
38.2	19.9	19.1	15.3	11.9	7.2	9.5	13.6	9.1	4.9
31.4	21.2	17.5	18.6	16.5	1.4	46.4	-0.1	-1.9	1.3
37.1	22.5	20.9	14.1	16.1	12.5	19.0	2.0	1.1	10.5
39.1	24.9	23.4	16.6	13.6	-3.1	9.3	19.7	12.7	21.6
38.3	24.7	23.2	16.1	14.1	0.6	4.3	13.3	21.9	14.1
36.1	21.9	19.9	16.4	13.6	2.9	18.5	11.8	7.1	7.7
37.9	18.4	17.9	15.5	15.4	4.0	3.2	11.2	13.8	24.4
37.9	20.9	19.9	15.3	13.8	6.0	8.4	11.2	11.4	11.7
36.5	21.2	19.4	16.2	14.0	3.1	15.1	11.7	8.5	10.8
33.8	20.9	20.4	14.4	12.7	4.3	6.5	6.9	12.0	10.1

** היצוא על בסיס פו"ב בשער החליפין האפקטיבי וכולל את היצוא לשטחים המוחזקים, תקבולי ריבית של הסקטור הציבורי אינם כלולים בו.

*** שיעור השינוי בכמות מחושב במחירים קבועים של שנת הבסיס 1970.

ה שי מו ש ים										
למעט יבוא ביטחוני ישיר ואניות ומטוסים										
48.1	45.0	48.2	32.4	18.0	40.6	39.7	40.5	40.0	39.6	40.4
הצריכה הפרטית										
34.8	34.7	2.7	1.6	15.3	14.1	15.3	17.8	16.7	15.2	16.8
הצריכה הציבורית, למעט יבוא ביטחוני ישיר										
2.2	11.2	25.7	37.9	23.4	21.9	21.5	19.7	20.8	21.6	19.7
ההשקעה הגולמית המקומית, למעט אניות ומטוסים										
14.9	9.1	23.4	28.1	43.3	23.4	23.5	22.0	22.5	23.6	23.1
היצוא *										
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
סך כל השימושים, למעט יבוא ביטחוני ישיר ואניות ומטוסים										
ה מקו רות										
למעט יבוא ביטחוני ישיר ואניות ומטוסים										
52.5	43.7	37.7	73.2	60.7	66.6	69.8	66.7	67.5	69.5	69.1
התוצר הלאומי הגולמי										
47.5	56.3	62.3	26.8	39.3	33.4	30.2	33.3	32.5	30.5	30.9
היבוא, למעט יבוא ביטחוני ישיר ואניות ומטוסים										
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
סך כל המקורות למעט יבוא ביטחוני ישיר ואניות ומטוסים										

* ראה הערות ללוח ב'1.
ה מקו ר: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בקצב הגידול האיטי יותר של ההכנסות הפרטיות הפנויות ביחס לקצב הגידול של התוצר (במונחים נומינליים). זאת, לאחר שבשנתיים הקודמות השפעת המדיניות הפיסקאלית לא רק שלא היתה מרסנת אלא אף החישה את קצב הגידול של ההכנסות הפנויות.

ההאטה הרבה בקצב הגידול של סך "השימושים המובילים"¹ והמדיניות הפיסקאלית המרסנת של הממשלה הביא לירידה ריאלית בהכנסה הפנויה לנפש. זאת, למרות שהירידה בשיעור החיסכון הפרטי פעלה כשלעצמה להאצת קצב הגידול של הביקושים (אך השפעתה בסיכום כולל היתה חלשה יחסית לגורמי ההאטה שצוינו לעיל). הירידה הריאלית בהכנסה הפנויה לנפש הביאה רק להאטה בקצב הגידול של הצריכה הפרטית לנפש (וכן בקצב הגידול של סך הצריכה הפרטית), מאחר שהפרטים לא התאימו את צריכתם להתפתחות ההכנסה הפנויה. נראה, כי אחד ההסברים העיקריים לשינוי התנהגות זה, הינו הניסיון מצד הציבור להתגונן מפני הצעדים הפיסקאליים והשינויים בשער החליפין האפקטיבי — שהיו צפויים מצד הממשלה — ע"י הקדמת רכישות של מוצרים בני קיימא ומוצרים תעשייתיים אחרים.

כמו כן חל בתקופת המלחמה גידול ניכר בשיעור החיסכון הפרטי, אשר נבע כנראה מאווירת החירום ששררה אז. עם תום המלחמה והחזרה לחיים רגילים פסקה ההימנעות מקניות; אדרבה, היה מימוש של קניות שנדחו. לבסוף, כפי שכבר הוזכר, בשנת 1974 חל מיפנה חד בתחום ההכנסה הפרטית הפנויה אשר ירדה במונחים ריאליים לנפש לאחר גידול ריאלי מהיר בשנים הקודמות. מיפנה כה חד בתחום ההכנסות ודאי דורש זמן מסוים מצד משקי הבית לצורך התאמת הצריכה הפרטית שלהם להכנסתם הפנויה.

ב־1974 גדל התוצר המקומי הגולמי בשיעור של כ־4.5 אחוזים, לעומת כ־7 עד 8.5 אחוזים ב־1973 (9) וכ־10 ו־12 אחוזים בשנים 1971 ו־1972 בהתאמה. ההאטה בקצב הגידול של הפעילות המשקית באה לידי ביטוי חזק יותר בתוצר הפרטי²; הוא גדל ב־3.7 אחוזים בלבד, לעומת כ־6.5 עד 8.5 אחוזים ב־1973 (9) וכ־11.5 ו־14 אחוזים בשנים 1971 ו־1972 בהתאמה.

הגידול האיטי בתוצר המקומי הפרטי שחל ב־1974 בא גם לידי ביטוי באופן התפתחותו במשך השנה. במחצית הראשונה של השנה חל גידול מהיר בתוצר (לעומת תקופה קודמת בניכוי השפעות עונתיות) כביטוי לחזרה לפעילות כלכלית נורמלית של המשק לאחר תקופת המלחמה, במקביל לתהליך ההשתחררות של אנשי המילואים והרכב המגויס מהצבא (נראה, שברביע השני של השנה הגיעה רמת הפעילות לשיאה והיתה אף גבוהה יותר מזו שהיתה ערב המלחמה). לעומת זאת במחצית השנייה של השנה נראה, שהתוצר חזר וירד, כך שרמתו היתה דומה לזו שלפני המלחמה ב־1973³. תהליך זה התרחש על אף שהיקף המגויסים (מתוך המועסקים) במחצית השנייה של השנה היה נמוך במידה ניכרת מזה שהיה במחצית הראשונה של השנה. מצד השימושים⁴ חלה התפתחות דומה על פני השנה — התאוששות מהירה של כל השימושים במחצית הראשונה של השנה (לעומת תקופה קודמת). במיוחד בלט הגידול בצריכה הפרטית ובצריכה

¹ התחום של קצב הגידול של התוצר לשנת 1973 (9) משקף את הפער המשמעותי המתקבל בשיטות האומדן השונות ביחס לתקופה האמורה. תקרת קצב הגידול מתקבלת מאומדן הגידול בתוצר, כפי שהוא נאמד מצד הענפים על סמך אינדיקטורים (ראה לוח ב'־8), בעוד שרצפתו מתקבלת מאומדן הגידול בתוצר כפי שהוא נמדד מצד השימושים.

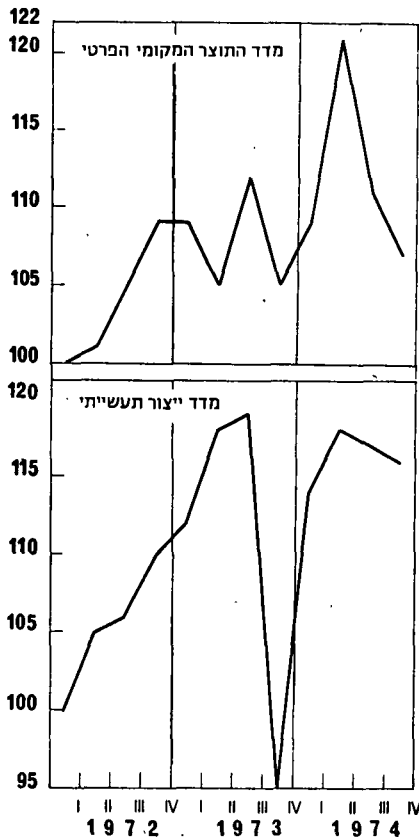
² התוצר הפרטי מוגדר ככלל התוצר, למעט ענף השירותים של הסקטור הציבורי והמוסדות שלא למטרות רווח.

³ התפתחות דומה חלה על פני השנה גם בייצור התעשייתי, בבנייה (סך התחלות וגמר) וכן בתשומת העבודה של הסקטור הפרטי (משרות שכיר), ולכן נראה, שאכן אלו היו כיווני ההתפתחות ב־1974 אף כי, בדרך כלל המהימנות הסטטיסטית של התוצר לפי רבעונים אינה גבוהה (בעיקר בשל מהימנות נמוכה של התחלקות קניות מערכת הביטחון וההשקעה במלאי על פני השנה).

⁴ בניכוי תשלומי השכר של הסקטור הציבורי ומלכ"ר ושירותי דיור זקופים.

דיאגרמה ב' 1

התפתחות התוצר המקומי הפרטי והייצור התעשייתי לפי רביעים, 1972 עד 1974 (מדדים: רביעי I 1972 = 100)

ה מקור: עיבודי בנק ישראל על-פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

רב בביקושים בענפי החשמל והאלקטרוניקה, המכונות וכלי ההובלה ומוצרים כימיים ומוצרי נפט. ענפים אלה יצרו ביקוש רב לעובדים בעלי מיומנות גבוהה במיוחד בתחומים הספציפיים. נראה, שהמחסור בכאלה בשוק העבודה היה מיגבלה אפקטיבית לגידול מהיר יותר של התוצר. המחסור האמור בסוגי עובדים ספציפיים בא גם לידי ביטוי בקיומן הרב של משרות בלתי מאוישות (עובדים שנדרשו ולא סופקו, במיוחד בענף המתכת) ובגידול הרב והמתמיד במספר המועסקים בתעשייה בענפים האמורים למרות הירידה שחלה בכלל תשומת העבודה של הסקטור הפרטי.

ניתן אפוא לסכם, שעל אף שהיו מספר ענפים (בעיקר בתעשייה), שבהם תשומת העבודה היתה, אולי, מיגבלה אפקטיבית להתרחבותם (ואשר משקלם בכלל התוצר הפרטי מהווה כ-10%

הציבורית הביטחונית המקומית, אשר אף עברו את הרמה שהיתה בתקופה שלפני המלחמה (בממוצע רבעוני). לעומת זאת בהשקעות הרמה היתה עדיין נמוכה מזו שהיתה בתקופה לפני המלחמה, וביצוא לא חל גידול לעומת התקופה המקבילה אשתקד. במחצית השנייה של השנה חלה ירידה קלה בכל השימושים (לעומת תקופה קודמת).

התפתחות זו בפעילות המשקית בשנת 1974 לוותה בגידול איטי במספר המועסקים המקומיים (כולל מגויסים), בשיעור של 0.7 אחוזים בלבד. יתר על כן, בניכוי המועסקים בסקטור הציבורי ומלכ"ר מכלל המועסקים, מתקבלת ירידה קלה של 0.6 אחוזים במועסקים¹. גם בתשומת העבודה האפקטיבית חלה התפתחות דומה — עלייה קלה בשעות העבודה בכלל המשק בשיעור של 1.7 אחוזים, ובניכוי שעות העבודה של הסקטור הציבורי ומלכ"ר מתקבל גידול של חצי אחוז בלבד.

את הירידה בסך המועסקים המקומיים של הסקטור הפרטי² יש לראות על רקע המגמות הסותרות שהיו ב-1974 בהתפתחות ענפי המשק: מחד גיסא, היתה ירידה בביקושים בענפי הבנייה, השירותים (אלו הקשורים בתיירות), התחבורה היבשתית ובענפי תעשייה ספציפיים, בעיקר עקב התפתחויות שחלו בשוקי היצוא (כגון: יהלומים, לבידים, הלבשה, טכסטילים ומוצרי גומי ופלסטיק המהווים כ-30 אחוזים מכלל הייצור התעשייתי), בהם תשומת העבודה לא היתה מגבלה אפקטיבית לגידול התוצר ואכן ענפים אלו אף פלטו עובדים. מאידך גיסא, היה גידול

¹ ראוי לציין כי נתונים על התעסוקה ממקורות אחרים (כגון: משרות שכיר ע"פ הביטוח הלאומי, שכירים לפי מדדי תעשייה ומשרות שכיר לפי דיווחי הקבלנים בענף הבנייה) מורים ב-1974 על התפתחות דומה בתשומת העבודה לזו של סקרי כוח אדם.

² במועסקים הישראליים בסקטור הפרטי חלה ירידה גדולה יותר, בשיעור של 1.6 אחוזים.

אחוזים) — ברוב ענפי המשק תשומת העבודה כנראה לא היוותה מיגבלה לגידול התוצר וכי רמת הביקושים היא שהכתיבה בתחומים הללו את קצב גידולו של התוצר.

יתר על כן, הביקוש הרב לעובדים של הסקטור הציבורי מנע ירידה בכלל המועסקים המקומיים ובפרט במועסקים הישראליים במשק.¹

למרות ההתייצבות שחלה בסך המועסקים הישראליים בשנת 1974, לא חל גידול משמעותי בשיעור האבטלה במשק — זאת הודות לירידה ניכרת בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי אשר נבע בעיקרו מטעמים אקסוגניים.²

על אף הגידול האיטי בביקושים ובתוצר, כפי שכבר צויין לעיל, ואשר בא לידי ביטוי בהרפייה מסויימת של הלחץ בשוק העבודה, חלה בשנת 1974 החששה ניכרת נוספת בתהליך האינפלציוני במשק שהתבטאה בהחזרת קצב הגידול של מחירי התוצר הפרטי — 33 אחוזים ב-1974 לעומת 18.5 אחוזים ב-1973. החששה זו בתהליך האינפלציוני מוסכרת בחלקה הגדול בכוחות החזקים, שפעלו מצד ההוצאות ואשר מצאו את ביטויים בפעולות הממשלה אשר הביאו להעלאה ניכרת של מחירי המוצרים שבפיקוח ממשלתי וכן להגדלת שיעורי המיסים העקיפים על הייצור המקומי. נוסף על כך, בחודשים הראשונים של השנה חלק מעליות המחירים נבעו גם מקיומם של עודפי ביקוש עקב התאוששות מהירה יותר של הביקוש ביחס למערכת הייצור (ההצע). יתר על כן, ההתאוששות המהירה של הביקושים במשך המחצית הראשונה של השנה, לאחר הפגיעה הניכרת בהם על ידי המלחמה, יצרה, כנראה, את האשליה אצל היצרנים, כי המשק חוזר לקצב צמיחה מהיר ולעודפי ביקוש ניכרים בשוק הסחורות והשירותים (במיוחד בעקבות ההומנוגות הרבות שהזרימה מערכת הביטחון לענפי התעשייה והבנייה מיד לאחר המלחמה). כתוצאה מהלך מחשבה זה, המשיכו היצרנים להעלות את מחיריהם של מוצרים רבים, בעיקר מוצרי תצרוכת, ללא חשש להקטנת הביקושים. למעשה בדיעבד התברר כי המשק רק חזר לפעילותו ברמה דומה לזו שהיתה ערב המלחמה או אף נמוכה במקצת.

יש לציין, כי משקל השכר בתוצר המקומי הגולמי של הסקטור הפרטי (למעט זקיפות שירותי דיוור) במחיר גורמי הייצור נשאר ללא שינוי גם בשנת 1974 (זו השנה השנייה). מכאן, שלא ניתן לטעון באופן החלטתי, כי הסדר תוספת היוקר פעל לזירוז התהליך האינפלציוני מצד הוצאות השכר (כפי שהתבטא בעליות המחירים).

קיים שוני רב בהתפתחות השימושים הסופיים ב-1974 בהשוואה להתפתחותם ב-1973 (9): הדבר התבטא בעיקרו בכך, שההשקעות למעשה לא גדלו ב-1974 במונחים ריאליים, ואילו ב-1973 (9) חל בהם גידול ניכר. יתר על כן בהשקעות בבנייה ובהשקעות בציוד מייצור מקומי (שהן המשפיעות על הגידול בתוצר המקומי) חלה אף ירידה ריאלית, בעוד שהגידול בהשקעות במלאי מוסבר כולו בגידול הניכר בהשקעות במלאי מיבוא. לעומת זאת בצריכה הציבורית המקומית חל גידול ניכר ב-1974 בעוד שב-1973 (9) הגידול בשימוש זה היה איטי ביותר. אכן, ב-1973 (9) הצריכה הציבורית המקומית תרמה פחות מחצי אחוז לכלל הגידול בשימושים (למעט אוניות ומטוסים ויבוא ביטחוני ישיר), ואילו ב-1974 תרומתה הסתכמה בכ-2 אחוזים. כלומר, כשליש מכלל הגידול בשימושים (כמוגדר לעיל) נבע מהצריכה הציבורית המקומית.

נראה, שהירידה בתחום ההשקעות בנכסים קבועים גובעת מצד הביקוש: הירידה בבנייה למגורים ב-1974 מבטאת את המשך מגמת הירידה בביקוש בתחום זה שתחילתה עוד קודם

¹ בעוד שבכלל המועסקים המקומיים במשק חל גידול של כ-8 אלפים בלבד, קלטו הסקטור הציבורי ומלכ"ר באותה עת כ-15 אלף מועסקים נוספים.

² הירידה בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי התרחשה אצל גברים בלבד בעוד שיעור ההשתתפות של הנשים נשאר יציב. נראה, כי הירידה בשיעור ההשתתפות בשנת 1974 קשורה בעיקרה בהגדלת הגיוס לשירות סדיר וכן בריבוי ימי המילואים של הגברים הישראליים.

למלחמת אוקטובר 1973.¹ בעוד שהירידה בהשקעות לענפי משק נובעת בעיקרה מהירידה בהשקעות של הסקטור הציבורי ומלכ"ר, כביטוי למדיניות הריסון של הממשלה ובמידה פחותה יותר, מחוסר הוודאות של המשקיעים הפרטיים ביחס להתפתחויות הכלכליות הצפויות במשק (גורם זה פעל, כנראה, בעיקר בתעשייה).

ההחשה בצריכה הציבורית המקומית מוסברת כולה בגידול הניכר, שחל בקניות המקומיות של מערכת הביטחון בעקבות המלחמה. גידול זה התרכז בעיקר בענפי הבנייה והתעשייה (מתכת אלקטרוניקה וכלי-הובלה).

כאמור, חלה בצריכה הפרטית התמתנות בקצב הגידול: 7.2 אחוזים שהם כ-4 אחוזים לנפש לעומת כ-10 אחוזים לנפש ב-1973 (9)² וכ-5.6 אחוזים לנפש בשנת 1972.

בצריכה הפרטית לנפש חל גידול ריאלי של 4 אחוזים בשנת 1974, אף כי בהכנסה הפנויה לנפש ממקורות פנים חלה ירידה ריאלית של כ-2.1 עד 3.6 אחוזים (בהתאם להגדרות השונות), ובהכנסה הפנויה לנפש מכלל המקורות היתה הירידה הריאלית אף גדולה יותר. יש לציין, שזו הפעם הראשונה מאז שנות המיתון, שההכנסה הפנויה לנפש לא רק שלא גדלה במונחים ריאליים אלא אף ירדה בשיעור משמעותי.³

ההתפתחות האמורה בתחום הצריכה וההכנסות באה לידי ביטוי בירידה רבה בשיעור החיסכון הפרטי (בהתאם לכל ההגדרות). ב-1974 התעצמה איפוא מגמת הירידה בשיעור החיסכון הפרטי שתחילתה הסתמנה ב-1973 (9) ואשר נבלמה, כנראה, מאונס בתקופת המלחמה. על הסיבות העיקריות להתפתחות זו בתחום החיסכון הפרטי כבר עמדנו קודם לכן.

שלא כבשנים קודמות, לא נבעה ההאטה הרבה, שחלה בקצב הגידול של היצוא, כנראה, מקיומם של עודפי ביקוש בשוק המקומי; היא היתה תוצאה מהשפל הכלכלי עולמי שפקד את מרבית שוקי היצוא של ישראל.

לעומת גידול ריאלי של 4.0 אחוזים בלבד ביצוא חל ביבוא⁴ גידול ריאלי מהיר יותר — בשיעור של 8.8 אחוזים. לפיכך נמשך הגידול הריאלי המהיר בגירעון השוטף.⁴

הגידול האמור ביבוא היה גם מהיר יותר בהשוואה לזה של כלל השימושים.⁴ דבר זה מוסבר בעיקרו בגידול הרב שחל בהשקעות במלאי חומרי גלם מיבוא. נראה, שתופעה זו של ההשקעה במלאי חומרי גלם מיבוא (בסביבות 200 מיליון דולר) מוסברת בהתפתחויות שחלו בשוקי חומרי הגלם בשנת 1973, עת הסתמן חשש ממחסור עולמי בחומרי גלם חשובים, במקביל לעליות המחירים הניכרות שחלו בהם. כמו כן החשש ממחסור במטבע חוץ (בעקבות הירידה התלולה ברזרבות המדינה במטבע חוץ) והציפיות לפיחות במטבע הישראלי, אף הם המריצו צבירת מלאי חומרי גלם מיבוא.

בתוצר המקומי הפרטי למועסק חל גידול איטי בשיעור 3.4 אחוזים (שיעור גידול דומה חל בתוצר לשעת עבודה). גם בהתאם ליתר האינדיקטורים היה קצב הגידול של הפריון בשנת 1974 נמוך מהממוצע הרב שנתי. כפי שתואר לעיל, במחצית השניה של השנה חלה, כפי הנראה, ירידה בתוצר המקומי הפרטי. מאחר שתהליך ההתאמה של תשומת העבודה להאטה משמעותית בצמיחה (הנובעת מצד הביקוש), חל בפיגור מסויים (עקב חוסר הוודאות מצד המעסיקים באשר לאופייה

¹ ברביע הראשון של שנת 1975 נמשכה מגמת הירידה בהתחלות הבנייה הפרטית למגורים.

² בשנת 1973 כולה לעומת שנת 1972 חל גידול ריאלי של 6 אחוזים בצריכה הפרטית לנפש.

³ למשל, בשנת 1966 ההכנסה הפנויה לנפש ירדה במונחים ריאליים בכ-1.7 עד 2.3 אחוזים (בהתאם להגדרות השונות).

⁴ בניכוי אוניות ומטוסים ויבוא ביטחוני ישיר.

המתמשך של ההאטה בפעילות הכלכלית וכן עקב קשיים מוסדיים בפיטורי עובדים), הרי שתחילת ההאטה בקצב הגידול בתוצר מתבטאת בירידה בפריון הייצור. אפשר שזו הסיבה לגידול האיטי יחסית שחל ב-1974 בפריון הייצור בהשוואה לממוצע הרב שנתי. יתר על כן הסבר זה מוצא לו חיזוק בכך, שבמחצית הראשונה של השנה היה הגידול בפריון הייצור כנראה, גדול יותר. עם זאת ראוי להדגיש, כי גם ב-1973 (9) חל גידול איטי למדי בקצב הגידול של התוצר למועסק (ראה לוח ב'-9).

2. השימושים

בשנת 1974 חלה האטה משמעותית בקצב הגידול של סך השימושים: 3.1 אחוזים לעומת 11.7 אחוזים ב-1973 (9) ו-8.5 אחוזים בשנת 1972. גם אם מנכים את היבוא הביטחוני הישיר ויבוא אניות ומטוסים¹ מסך השימושים מתקבלת האטה משמעותית בקצב הגידול של השימושים, אם כי מתונה יותר: 6.0 אחוזים לעומת כ-11 אחוזים ב-1973 (9) וב-1972 (בכל אחת מהתקופות). למעשה, בשנת 1974 (בהשוואה ל-1973 (9)) חלה האטה רבה בקצב הגידול של כל השימושים, פרט לצריכה הציבורית הביטחונית, שבה חלה החשה ניכרת. כמו כן יש לציין, כי למרות שבצריכה הפרטית חלה האטה משמעותית בקצב הגידול — 7.2 אחוזים לעומת 13.6 אחוזים ב-1973 (9) ו-9.1 אחוזים ב-1972, היה הקצב עדיין מהיר במקצת מזה של סך השימושים (למעט אניות ומטוסים ויבוא ביטחוני ישיר).

התרומה של השימושים הספציפיים לגידול של סך השימושים

(אחוזי שינוי ריאליים)

1974	1973 (9)	
2.9	5.4	צריכה פרטית
2.1	0.3	צריכה ציבורית מקומית
0.1	2.9	השקעות למעט אניות ומטוסים
0.9	2.6	יצוא
6.0	11.2	סך השימושים למעט אניות ומטוסים ויבוא ביטחוני ישיר

כפי שניתן לראות מהלוח לעיל, קיים שוני רב במקורות הגידול של השימושים ב-1974 לעומת 1973 (9). בשנת 1974 עיקר הגידול בשימושים מקורו היה בצריכה הפרטית ובצריכה הציבורית, ואילו ב-1973 (9) עיקר הגידול נבע מהצריכה הפרטית ובמידה פחותה יותר, מההשקעות והיצוא. השוני האמור במקורות הגידול של השימושים בא גם לידי ביטוי בולט בהתחלקות תוספת השימושים:

בשנת 1974 הקדיש המשק הישראלי כ-83 אחוזים מכלל תוספת המקורות לצריכה פרטית וציבורית, לעומת 51 אחוזים ב-1973 (9) ו-34 אחוזים בשנת 1972. התפתחות זו חלה בעקבות

¹ כאמור, שני סעיפים אלו מאופיינים בתנודות ניכרות משנה לשנה והם במידה רבה בעלי אופי חיצוני למערכת הכלכלית של ישראל, בטווח הקצר.

לוח ב' - 3

השפעת השימושים על התוצר של הסקטור הפרטי*, 1972 עד 1974
(מחירי 1968/69, אחוזים)

	התחלקות תוספת התוצר לפי שימושים			התחלקות התוצר לפי שימושים		
	1974	1973	1972	1974	1973	1972
צריכה פרטית	44.8	46.4	33.3	39.2	38.9	38.5
צריכה ציבורית	43.9	22.2	1.3	12.9	11.3	10.8
השקעה גולמית מקומית**	-10.6	14.9	32.0	18.3	19.8	20.0
יצוא	21.9	16.5	33.4	29.6	30.0	30.7
סך כל התוצר	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* תוצר מקומי גולמי במחיר גורמי הייצור למעט ענף השירותים של הסקטור הציבורי והמוסדות שלא למטרת רווח.
** לא כולל שינויים במלאי.
הערות: לצורך התאמת השימושים לניתוח תשומה-תפוקה והשפעתם על התוצר של הסקטור הפרטי נעשו הפחתות בשימושים השונים כדלקמן:
בצריכה פרטית — זקיפת שירותי דיור ותשלומי שכר של מלכ"ר; בצריכה הציבורית — תשלומי השכר של הסקטור הציבורי; ביצוא — תקבולים לגורמי יצור בחו"ל, תקבולי ריבית של הסקטור הציבורי ודמי חכירה והכנסות שונות של גורמי ייצור מקומיים.
כמו כן הופחת מרכיב היבוא הישיר מכל השימושים.
המקור: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מעובדים על פי לוח תשומה-תפוקה לשנת 1968/69.

לוח ב' - 4

התרומה של השימושים הסופיים* לגידול של התוצר הפרטי,
1972 עד 1974
(אחוזים, מחירי 1968/69)

	1974	1973	1972
צריכה פרטית	2.4	2.3	4.4
צריכה ציבורית	2.4	0.9	0.1
השקעה מקומית גולמית	-0.7	0.8	4.4
יצוא	0.8	0.1	2.8
סך כל התוצר הפרטי	4.9	4.1	11.7

* ראה הערה בלוח ב' - 3 ביחס להתאמות של השימושים השונים לצורך הניתוח בתשומה-תפוקה והשפעתם על התוצר של הסקטור הפרטי.

עלייה ניכרת במשקל הצריכה הציבורית הביטחונית בתוספת המקורות, בעוד שבחלקה של הצריכה הפרטית לא חל שינוי. ניתן איפוא לקבוע, כי בשנת 1974 עשה המשק צעד נכבד בכיוון של התרחקות מעצמאות כלכלית.

התפתחות כלכלית נוספת המייחדת את שנת 1974, היא הגידול בצריכה הפרטית לנפש בשיעור של כ-4 אחוזים, בעוד שבהכנסה הפנויה לנפש (ממקורות פנים בניכוי מילואות חובה), חלה ירידה ריאלית של 3.6 אחוזים. כאמור, ניתן להעלות מספר סיבות אשר תרמו לעיקר התעצמות מגמת הירידה בשיעור החיסכון הפרטי ב-1974: המעבר החד מקצב גידול מהיר למדי בהכנסה הפנויה הריאלית לנפש לירידה ריאלית כרוך בזמן מסוים הנדרש מצד משקי הבית לצורך התאמת רמת הצריכה הפרטית שלהם להתפתחות האמורה בתחום ההכנסות. לפחות בשלב הראשוני של תהליך ההתאמה, קיימת הנטייה אצל משקי הבית להנמיך את שיעורי החיסכון שלהם כדי שלא לפגוע באופן חד ברמת החיים שאלה הורגלו.

גורמים נוספים שפעלו בכיוון להורדת שיעורי החיסכון הפרטי היו: החלטות הממשלה להעלות שיעורי המיסים העקיפים (הן על יבוא והן על ייצור מקומי) וכן פיתוח המטבע, אשר לוו בגלים של הקדמת רכישות מצד הציבור (בעיקר מוצרים בני קיימא), זאת בעקבות ידיעות, שנפוצו בציבור על צעדים פסקאליים ספציפיים העומדים להינקט.¹

ולבסוף, כפי שכבר נאמר, בתקופת המלחמה חל גידול ניכר בשיעור החיסכון הפרטי, אשר נבע, כנראה, מתקופת החירום שבה היתה שרויה החברה הישראלית. עם תום המלחמה והחזרה לחיים רגילים פג מניע זה של הימנעות מקניות, שהיה קיים בעת המלחמה.

ירידה זו בשיעור החיסכון הפרטי מנעה מימוש אחת המטרות המרכזיות במדיניות הכלכלית — הקפאת הגידול בצריכה הפרטית לנפש. וזאת למרות המדיניות הפיסקאלית המחמירה שנקטה הממשלה (ראה גם דיון בנידון בקווי התפתחות עיקריים). מעניין לציין, שלמרות הגידול האמור בצריכה הפרטית לנפש, חלה בצריכת מזון, משקאות וטבק ירידה לנפש בשנת 1974. בעוד שבמוצרים בני-קיימא חל גידול נוסף של כ-4.5 אחוזים לנפש, וזאת לאחר שבכל שנת 1973 חל גידול עצום בשיעור של כ-17.5 אחוזים לנפש. התפתחות זו יכולה לחזק את הטענה בדבר המניעים הספקולטיביים, שפעלו בשנת 1974 על התפתחות הצריכה הפרטית.

בסך הצריכה הציבורית חל גידול איטי בלבד, בשיעור של 1.4 אחוזים. בניכוי היבוא הביטחוני הישיר, שבו חלה ירידה ניכרת לעומת שנת 1973, מתקבלת החשה ניכרת בקצב הגידול של הצריכה הציבורית המקומית — 12.5 אחוזים לעומת 2 אחוזים בלבד ב-1973(9). החשה זו בקצב הגידול מוסברת בעיקרה בגידול הרב שחל בקניות המקומיות של מערכת הביטחון, בעיקר בענפי המתכת, האלקטרוניקה, כלי-הובלה ובנייה. ניתן איפוא לסכם, כי הצריכה הציבורית פעלה ישירות להגברת הביקושים המקומיים. לבסוף, ראוי לציין את היציבות שחלה במשקל הצריכה הציבורית האזרחית בסך התוצר הלאומי לעומת העלייה הניכרת במשקל הצריכה הציבורית הביטחונית (ראה לוח ב'-5).

כפי שכבר נאמר קודם לכן, ההשקעות — למעט אניות ומטוסים — כמעט ולא תרמו לגידול בסך השימושים. יצוין, כי בשימוש זה כמוגדר לעיל חלה ההאטה הרבה ביותר בקצב גידולו (מבין כל השימושים) והוא גדל ב-0.6 אחוז — לעומת כ-13 אחוז ב-1973(9). מאחר ובהשקעות באניות ומטוסים חלה ירידה תלולה, הרי שבכלל ההשקעות חלה ירידה של כ-3 אחוזים לעומת עלייה של 19.5 אחוזים ב-1973(9).

¹ גם בשנת 1973 פעלו, כנראה, מניעים ספקולטיביים להורדת שיעור החיסכון הפרטי (ראה, למשל, דו"ח בנק ישראל 1973 עמ' 15), עם זאת, גראה, שעוצמתם היתה חלשה יותר מאחר והידיעות שנפוצו באותה עת על צעדים פסקאליים העומדים להינקט ע"י הממשלה היו בעלי אופי כללי יותר.

משקל הצריכה הציבורית בתוצר הלאומי הגולמי, 1969 עד 1974

ממוצע									
1974	1973	(9)1973	1972	1971	1970	1969	—1967	—1961	
							1972	1966	
(מחירים שוטפים)									
10.9	10.9	11.0	10.2	10.6	10.5	10.7	10.8	11.0	צריכה ציבורית אזורית
30.3	32.3	17.7	20.8	23.4	25.3	20.0	21.3	9.7	צריכה ציבורית ביטחונית
41.2	43.2	28.7	31.0	34.0	35.8	30.7	32.1	20.7	סך כל הצריכה הציבורית
(במחירי 1970)									
9.7	9.8	9.9	9.6	10.0	10.5	11.0	10.7	12.1	צריכה ציבורית אזורית
29.1	30.3	17.2	19.2	22.9	25.3	19.7	20.8	10.2	צריכה ציבורית ביטחונית
38.8	40.1	27.1	28.8	32.9	35.8	30.7	31.5	22.3	סך כל הצריכה הציבורית

ה מקור : עיבורי בנק ישראל על-פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בהשקעות בנכסים קבועים (למעט אניות ומטוסים) חלה ירידה של 2.2 אחוזים לעומת גידול של 14.9 אחוזים ב-1973(9). ירידה זו בהשקעות בנכסים קבועים מבטאת בעיקר את הירידה בבניה למגורים בשיעור של כ-5 אחוזים וירידה קלה בהשקעות בענפי משק בשיעור של 0.5 אחוז. הירידה בסך הבנייה למגורים מוסברת כולה בירידה בבניה הפרטית למגורים. בעוד שבבניה הציבורית למגורים חל גידול מסוים¹. הירידה בבנייה למגורים (כפי שכבר נאמר בקווי התפתחות עיקריים) הינה המשך למגמת הירידה בביקוש למגורים שתחילתה עוד קודם למלחמת אוקטובר 1973. ואכן התחלות הבנייה למגורים בסקטור הפרטי ירדו החל מהרביע השני של שנת 1973 (מגמת ירידה זו חלה גם בכלל התחלות הבנייה למגורים).

אינדיקטור נוסף לירידה הניכרת בביקוש הציבור לדירות יכול לשמש היקף הרכישה כאחוז מההוצע השוטף של דירות (ב-12 הערים הגדולות). לאחר ההתאוששות בהקף המכירות במחצית הראשונה של שנת 1974 לעומת תקופת המלחמה (או ירד אחוז הדירות המכורות במידה ניכרת), נסתמנה מחדש מגמת ירידה ברביע השלישי של 1974 וברביע האחרון של השנה שיעור הדירות המכורות ירד ל-24 אחוזים בלבד, לעומת כ-31 אחוזים במחצית הראשונה של השנה ו-35 אחוזים ב-1973(9) (על גורמי הירידה בביקוש לדירות ראה דיון מורחב בפרק ח' להלן).

¹ יש להעיר שבעוד שהתחלות הבנייה הפרטית למגורים משקפות את הביקוש השוטף של הציבור לדירות, הרי שהתחלות הבנייה הציבורית למגורים משקפות בעיקר את מדיניות משרד השיכון בנושא ומצב השוק משתקף בהן בפיגור.

הירידה הקלה בהשקעות בענפי משק (למעט אניות ומטוסים) מוסברת בעיקרה בצימצום המשמעותי בתקציבי הפיתוח של הסקטור הציבורי ומלכ"ר (במונחים ריאליים), עקב מדיניות הריסון הממשלתית. ואכן בהשקעות הסקטור הציבורי ומלכ"ר חלה ירידה בשיעור של כ-12 אחוזים לעומת גידול של כ-4 אחוזים ב-1973(9). לעומת זאת בהשקעות הסקטור הפרטי (למעט כלי תחבורה) חל גידול ריאלי של כ-10 אחוזים לאחר שב-1973(9) חל בהן גידול של 18 אחוזים.

לבסוף, ראוי לציין, כי בהשקעות בתעשייה חל גידול בלתי משמעותי, בשיעור של 1.4 אחוז לעומת גידול של 6.4 אחוזים ב-1973(9) ואף הוא היה בקצב גידול איטי למדי.

נראה כי אי הוודאות של המשקיעים ביחס להתפתחויות הכלכליות הצפויות במשק (במיוחד לאור הגירעון העצום במאזן התשלומים, המכתיב ריסון הפעילות הכלכלית) פעלה להאטה האמורה בקצב הגידול של ההשקעות בתעשייה.

ביצוא נמשכה ההאטה בקצב הגידול גם בשנת 1974. בעקבות זאת נמשכה הירידה בחלקו של היצוא בתוספת השימושים (למעט אניות ומטוסים ויבוא ביטחוני ישיר): מ-43 אחוזים בשנת 1971 ל-27.4 אחוזים בשנת 1972, 23 אחוזים ב-1973(9) ו-19 אחוזים בשנת 1974. אלא שלא כבשנים קודמות, נבעה ההאטה בקצב גידולו של היצוא, כנראה, מן השפל הכלכלי הכללי הפוקד עתה את העולם. בעוד שביצוא סחורות חלה רק האטה בקצב הגידול מ-13.2 אחוז ב-1973(9) ל-9.2 אחוזים בשנת 1974, היתה ביצוא שירותים ירידה מוחלטת. ההאטה ביצוא הסחורות מוסברת בעיקרה בענפי המזון, הטכסטילים, הלבדים והיהלומים, בעוד שבענפי הכימיה, הפוספטים המתכת והאלקטרוניקה חל גידול ניכר. הירידה ביצוא השירותים מוסברת כמעט כולה בירידה התלולה, שחלה ביצוא שירותי תיירות.

ברווחות היחסית של היצוא התעשייתי לא היתה מגמה אחידה במרוצת שנת 1974. במחצית הראשונה של השנה חלה, כנראה, ירידה מסוימת ברווחיות היחסית של היצוא בעוד שבמחצית השנייה של השנה התחדשה מגמת העלייה ברווחיות היחסית של היצוא התעשייתי (דיון מורחב בנושא היצוא מצוי בפרק ד' להלן).

3. המקורות

בשנת 1974, בדומה ל-1973(9), היה קצב הגידול של התוצר הלאומי הגולמי איטי במידה מסוימת מזה של סך המקורות. דבר זה נכון גם אם נתייחס לסך המקורות בניכוי יבוא אניות ומטוסים ויבוא ביטחוני ישיר. כתוצאה מכך, היה רכיב היבוא בסך המקורות בשנתיים האחרונות גבוה מזה שהיה בשנים 1969—1972 (ראה לוח ב'-2).

בעוד שב-1973(9) היה הגידול במשקל היבוא בסך המקורות (למעט יבוא אניות ומטוסים ויבוא ביטחוני ישיר), בעיקרו, ביטוי לעודפי הביקוש שהיו קיימים במשק ולהאטה בקצב הגידול של התוצר (בעיקר עקב מיצוי עתודות כוח העבודה הבלתי מועסק), נשאר בשנת 1974 רכיב היבוא ברמה הגבוהה של 1973(9), בעיקר עקב צבירת מלאי חומרי גלם מיבוא בהקף ניכר (כ-220 מיליון דולר) ועקב רכישה מוגברת של מוצרים בני קיימא מחשש לשינוי בשער החליפין האפקטיבי. הרכישה המוגברת של חומרי גלם מיבוא מוסברת, כנראה, בשני גורמים עיקריים: ראשית, החשש ממחסור עולמי של חומרי גלם, שהיה בשנת 1973 במקביל לעליות המחירים הגדולות שהיו בהם בשוקי העולם. שנית, החשש ממחסור אפשרי במטבע חוץ לרכישת חומרי גלם בעקבות הדלדלות יתרות מטבע החוץ של ישראל ובמקביל, החשש מפחות אפקטיבי בשער החליפין של הל"י.

לוח ב' - 6

הרכב המקורות לשימוש מקומי, 1970 עד 1974

(אחוזים)

ינואר—ספטמבר						
1973	1972	1974	1973	1972	1971	1970
(במחירים שוטפים)						
א. סך כל המקורות לשימוש מקומי						
21.1	17.1	27.3	27.1	17.2	19.3	20.5
עודף היבוא *						
78.9	82.9	72.7	72.9	82.8	80.7	79.5
התוצר הלאומי הגולמי						
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
סך הכול (א)						
ב. סך כל המקורות לשימוש מקומי						
בניכוי יבוא ביטחוני ישיר						
עודף היבוא בניכוי						
16.7	10.8	19.9	16.6	11.0	13.0	12.4
יבוא ביטחוני ישיר *						
83.3	89.2	80.1	83.4	89.0	87.0	87.6
התוצר הלאומי הגולמי						
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
סך הכול (ב)						
(במחירי 1970)						
א. סך כל המקורות לשימוש מקומי						
19.2	14.7	23.1	24.4	14.9	18.7	20.5
עודף היבוא *						
80.8	85.3	76.9	75.6	85.1	81.3	79.5
התוצר הלאומי הגולמי						
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
סך הכול (א)						
ב. סך כל המקורות לשימוש מקומי						
בניכוי יבוא ביטחוני ישיר						
עודף היבוא בניכוי						
15.0	9.4	15.2	14.6	9.6	12.6	12.4
יבוא ביטחוני ישיר *						
85.0	90.6	84.8	85.4	90.4	87.4	87.6
התוצר הלאומי הגולמי						
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
סך הכול (ב)						

* מחושב בשער החליפין האסקטיבי.
ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

4. התוצר הגולמי ופריזון הייצור

בשנת 1974 חל גידול איטי ביותר בתוצר המקומי הפרטי הגולמי בשיעור של 3.7 אחוזים לעומת 6.6 אחוזים ב-1973 (9) ו-14 אחוזים בשנת 1972.

בבדיקת התפתחות התוצר מצד הענפים, על סמך אינדיקטורים מוחרפת מגמת ההאטה בקצב הגידול של התוצר: מכ-8.5 אחוזים ב-1973 (9) ¹ לכ-4 אחוזים בשנת 1974 (ראה לוח ב'8). ההאטה המשמעותית בקצב הגידול של התוצר הפרטי באה לידי ביטוי בכל ענפי המשק, למעט ענף החקלאות שבו חל גידול רב בשיעור של כ-12 אחוזים (זאת עקב תנאים אקלימיים נוחים במיוחד שהתקיימו בשנה החולפת). כפי שכבר צויין לעיל, נראה, כי קצב הגידול האיטי בתוצר הפרטי משקף בעיקר את ההאטה שחלה בקצב הגידול של הביקושים (ראה על כך דיון מפורט בקווי התפתחות עיקריים).

התפתחות זו בפעילות של הסקטור הפרטי באה לידי ביטוי בשוק העבודה בירידה הקלה שחלה במספר המועסקים המקומיים (כולל מגויסים) של הסקטור הפרטי בשיעור של כ-0.6 אחוז ², ובתשומת העבודה האפקטיבית בה חל גידול איטי ביותר בשיעור של כ-0.5 אחוז.

אף כי בתשומת העבודה חלה התאמה מסויימת לקצב הגידול האיטי בתוצר הפרטי, היתה התאמה זו חלקית בלבד מאחר שמסיבות שונות קיים פיגור בתהליך ההתאמה; כמו למשל, אי הודאות לגבי הרפיון בביקושים, האם הוא זמני או מתמשך, וקיומם של אירגונים מקצועיים

לוח ב'7

ההרכב הענפי של התוצר המקומי הנקי במחירי גורמי הייצור*, 1970 עד 1974

(אחוזים)

1974	1973	1973(9)	1972	1971	1970
(במחירי 1970)					
6.4	6.0	5.6	6.4	6.5	6.4
24.6	24.5	25.4	24.6	24.1	23.7
12.2	12.5	13.4	13.1	12.4	12.0
9.3	9.3	9.7	9.5	9.3	8.8
20.3	20.9	21.5	21.8	22.3	22.9
19.9	19.7	17.4	17.6	18.4	19.1
7.3	7.1	7.0	7.0	7.0	7.1
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* תוצר מקומי נקי במחירי גורמי הייצור לפני התאמת מלאי ובלאי.
הערות: עיבוד על פי לוח ב'8.

¹ ראה הערה 1 בעמ' 18 בנידון.

² למרות שכנראה בענפי תעשייה מסויימים כגון: מתכת, כלי הובלה ואלקטרוניקה היה מחסור מסויים בעובדים בעלי מיומנות מקצועית גבוהה.

התוצר המקומי הנקי במחירי גורמי הייצור * לפי ענפי משק, 1971 עד 1974

העלייה או הירידה (—) הריאלית לעומת תקופה קודמת						במחירים שוטפים
1974	1973	(9)1973	1972	1971	1970	
(מחירי 1970, אחוזים)						(מיליוני ל"י)
12.0	—1.8	—5.7	8.5	10.8	1,039	1. חקלאות, ייעור ודייג
5.0	5.3	12.1	11.9	10.5	3,854	2. חרושת, מכרות ומחצבים
2.5	0.9	11.2	15.8	12.5	1,947	3. בנייה ושירותים ציבוריים
4.6	3.1	9.6	13.0	14.7	1,427	4. תחבורה ותקשורת
1.5	1.0	6.5	7.4	6.1	3,713	5. כספים מסחר ושירותים
7.2	8.3	8.4	8.3	7.3	1,162	6. בעלות על בתי מגורים
5.5	18.7	7.7	4.6	4.9	3,097	7. שירותים ציבוריים וקהילתיים
תוצר מקומי נקי (במחיר גורמי הייצור) *						
4.6	5.7	8.3	9.7	8.8	16,239	א. כלל המשק
4.1	2.4	8.5	11.0	10.0	11,980	ב. סקטור פרטי (למעט דיור) **

הערות: המספרים המוחלטים של שנת הבסיס — 1970 נלקחו מהחשבונות הלאומיים. שיעורי השינוי הריאליים של ענפי המשק מבוססים על המקורות הבאים:

(1) לפי החשבון השוטף של ענף החקלאות, לפי שנים חקלאיות. המעבר לשיעורי שינוי לשנים קלנדריות נעשה באופן סכני משנים חקלאיות.

(2) לפי מרד הייצור התעשייתי. בשנת 1974 נעשה תיקון עבור יהלומים, לכן שיעור השינוי כאן שונה במקצת מזה שבכרד הייצור התעשייתי.

(3) לפי תפוקת ענף הבנייה, כפי שהיא כחושבת בפרק ח' להלן. שירותים ציבוריים (חשמל ומים) לפי תשומה-תפוקה.

(4) כפי שחושבו בפרק ט"ו להלן. שיעורי השינוי חושבו שם ע"י שקלול השינוי בתפוקות ענפי המשנה בחלק היחסי שלהם בתוצר ב-1968/69 המבוססים על נתוני תשומה-תפוקה.

(5) לפי שיעורי השינוי במספר הכועסקים הנמדד בסקרי כח אדם. לשנים 1973 ו-1974 נלקחו בחשבון אינדיקטורים נוספים.

(6) לפי סעיף שירותי הדיור המוטעים בצריכה הפרטית.

(7) על סמך נתוני החשבונות הלאומיים.

* תוצר מקומי נקי במחיר גורמי הייצור לפני התאמת מלאי ובלאי.

** התוצר של הסקטור הפרטי מוגדר כסך כל התוצר למעט שירותים ציבוריים וקהילתיים.

המקשים על תהליך הפיטורים של עובדים. כתוצאה מכך חל גידול איטי יחסית בתוצר למועסק בהשוואה למוצא הרב שנתי¹. הגידול האיטי בתוצר הפרטי למועסק בא לידי ביטוי בענפי המשק העיקריים: התעשייה, הבנייה, התיירות והתחבורה היבשתית.

תהליך ההתאמה של קצב הגידול במלאי ההון ביחס להתפתחות התוצר דורש זמן רב ובטווח הקצר הוא, למעשה, נתון. כתוצאה מכך בעת שחלה ההאטה רבה בקצב הגידול של התוצר הפרטי,

¹ הפיגור בתהליך ההתאמה של תשומת העבודה ביחס לשינוי חד בקצב הגידול של התוצר הפרטי בא לידי ביטוי בולט בשנת 1966, בה התוצר הפרטי למועסק גדל ב-0.7 אחוז בלבד. ואכן לאחר שבשנת 1967 הספיקו היצרנים להתאים את תשומת העבודה לרמת הייצור, חל גידול רב בתוצר למועסק בשיעור של כ-7 אחוזים.

השינוי בתוצר המקומי, בגורמי הייצור ובפרייון של המשק הפרטי, 1970 עד 1974
(אחוזים)

ממוצע		העלייה או הירידה (—) לעומת התקופה הקודמת ⁴							
—1966	—1961								
1972	1965	1970	1971	1972	(9)1973	1973	1974		
10.9	9.7	9.7	11.6	14.0	6.6	8.3 ⁵	3.9	3.7	התוצר המקומי הגולמי (למעט דיור) ²
10.4	7.4	8.3	7.8	9.5	7.8		7.8	8.6	מלאי ההון הגולמי הקבוע בתחילת השנה (למעט דיור)
4.5	2.9	1.5	4.5	7.2	4.8		0.9	0.3 ⁶	תשומת העבודה (כולל עובדים מהשטחים) מועסקים
4.2	3.0	1.7	4.1	8.3	3.5		—3.2	0.5	שעות עבודה
5.6	4.4	6.7	3.2	2.1	2.9		6.8	8.3	מלאי ההון למעסק
6.0	4.3	6.5	3.6	1.1	4.2		11.4	8.1	מלאי ההון לשעת עבודה
6.1	6.6	8.1	6.8	6.3	1.7	3.3	3.0	3.4	התוצר למעסק
6.4	6.5	7.9	7.2	5.3	3.0	4.6	7.3	3.2	התוצר לשעת עבודה
3.2	4.3	4.6	5.1	5.2	0.3	1.9	3.0	—0.7	התוצר ליחידה של גורמי הייצור (פרייון הייצור) ³ לפי מועסקים
4.2	5.1	5.7	5.7	5.6	0.8	2.4	0.7	0.6	*
3.4	4.3	4.5	5.3	4.7	0.9	2.5	7.3	—0.8	**
4.4	5.0	5.6	6.0	4.9	1.6	3.2	3.4	0.5	לפי שעות עבודה

* לפי שקלול תשומת עבודה ב-1/2.

** לפי שקלול תשומת עבודה ב-2/3.

(1) המשק הפרטי מוגדר ככלל המשק למעט ענף השירותים של הסקטור הציבורי והמוסדות שלא למטרות רווח.

(2) השימוש בשיעורי השינוי של התוצר המקומי הגולמי (ולא בתוצר הלאומי הגולמי) נעשה מהסיבות הבאות:

א. התוצר המקומי הוא המשקף את רמת הפעילות הכלכלית במשק.

ב. אומדן מלאי ההון המצוי בידינו הינו על בסיס מקומי ולא לאומי.

כאמור, התוצר המקומי הגולמי הינו בניכוי סקטור ציבורי ומל"ר, מאחר שלפי ההגדרה הפרייון הנמדד בסקטור זה הינו אפס.

(3) גמישות הייצור של התוצר ביחס לעבודה שווה לתמורה לעבודה בתנאים של תחרות משוכללת. התמורה לעבודה בהכנסה

הלאומית הגולמית הפרטית (למעט דיור) הינה בפועל בסביבות כ-65 אחוזים, וזאת כאשר התמורה לעבודה הנוקסת לעצמאי היא בהתאם לשכר הממוצע לשכיר במשק. במחקרים שונים קיימת הטענה כי גמישות הייצור של התוצר

ביחס לעבודה נמוכה יותר מהתמורה לעבודה כפי שהיא נמדדת בפועל, למשל במחקרו של פרונו⁷ Bruno, M., "Estimation of Factor Contribution to Growth Under Structural Disequilibrium," *International Economic Review*, Vol. 9, No. 1 (February, 1968), 49-62.

לכן השתמשנו בשני המשקלות לצורך שקלול תשומת העבודה כמשקפים את הטווח הרלוונטי.

(4) שיעור השינוי הריאלי בתוצר מחושב במחירים קבועים של שנת הבסיס 1970 (בשנים 1969—1974).

(5) ראה הערה 1 בעמ' 18, בנידון.

(6) לא כולל מועסקים מגויסים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ונתוני בנק ישראל.

יורדת מיידית הניצולת של מלאי ההון, המשתקפת בשנת 1974 אף בירידה מוחלטת של השינוי בתוצר ליחידה משוקללת של הון ועבודה (פריון הייצור הכולל) — ראה לוח ב' 9. יש לציין שתופעה מעין זו לא קרתה במשק הישראלי מאז 1966. המשך השינוי בהרכב המועסקים בכיוון עליית משקלם של עובדי השטחים (אשר ייתכן שהינם בעלי מיומנות מקצועית נמוכה מן הממוצע) לא היתה השנה גורם להורדת השינוי היחסי בפריון בהשוואה למוצע הרב שנתי (ראה לוח ב' 10).

לוח ב' 10

המועסקים המקומיים ותוצר למועסק של הסקטור הפרטי,

1968 עד 1974

(אחוזי שינוי)

	התוצר למועסק		סך הכול מתוקנן *	סך הכול	
	פשוט	מתוקנן			
1968	7.5	8.1	10.2	10.8	
1969	10.1	11.3	3.3	4.4	
1970	8.1	8.7	0.9	1.5	
1971	6.8	7.7	3.6	4.6	
1972	6.3	7.7	5.9	7.2	
1973 (9)	1.7	2.2	4.3	4.8	
1973	3.0	4.0	-0.1	1.0	
1974	3.4	3.6	0.1	0.2	
ממוצע 1968—1972	7.8	8.8	4.8	5.7	

* התיקון נעשה על סמך המשקלות הבאים:

גברים 1.00

נשים 0.60

עובדים מהשטחים 0.45

המשקלות נקבעו בהתאם לשכר היחסי הממוצע של קבוצות עובדים אלו בהנחה שהשכר משקף את ערך התפוקה השולית שלהם.

5. ההכנסות

בהכנסות הסקטור הפרטי חל מפנה בשנת 1974: היתה ירידה ריאלית בהכנסה הפנויה לנפש (בניכוי מילוות חובה) בשיעור של 3.6 אחוזים, ובהכנסה הפנויה לנפש מכלל המקורות הירידה הריאלית היתה אף יותר גדולה. זאת, לאחר שמאז היציאה מהמיתון חלה עלייה ריאלית מתמדת בהכנסה הפנויה לנפש (בהתאם לכל ההגדרות).

1974	1973	(9)1973	1972	1971	
אחוזי שינוי ריאליים					
—3.1	5.2	5.9	7.5	7.8	ההכנסה הפרטית הגולמית מפעילות כלכלית לנפש
—3.6	6.7	7.2	11.6	5.5	ההכנסה הפרטית הגולמית הפנויה ממקורות פנים לנפש (בניכוי מילות חובה נטו)

את הירידה הריאלית בהכנסה הפנויה לנפש בשנת 1974 ניתן להסביר בשני גורמים שפעלו במשולב: האחד, הגידול האיטי, שחל בפעילות הכלכלית (כפי שבא לידי ביטוי בתוצר הלאומי הגולמי). השני, המדיניות הפיסקאלית המרסנת, שנקטה הממשלה ואשר התבטאה בקצב הגידול האטי יותר של ההכנסות הפרטיות הפנויות ביחס לקצב הגידול של התוצר (במונחים נומינאליים) בשיעור של כ-2.5 אחוזים. זאת, לאחר שבכל אחת מהשנתיים הקודמות (1972 ו-1973) הביאה המדיניות הפיסקאלית להחשה בהכנסה הפרטית הפנויה בשיעור של כ-5 אחוזים.

1974	1973	(9)1973	1972	1971	
אחוזי שינוי נומינאליים					
39.8	27.2	27.5	28.0	24.1	התוצר הלאומי הגולמי
37.9	30.3	30.3	28.0	24.2	ההכנסה הפרטית הגולמית מפעילות כלכלית
37.2	32.2	31.9	32.9	21.6	ההכנסה הפרטית הגולמית הפנויה ממקורות פנים לנפש (בניכוי מילות חובה נטו)

המדיניות הפיסקאלית המרסנת התבטאה הן בהעלאת שיעורי המיסים העקיפים והמילות, והן בביטול סובסידיות. ואכן בשנת 1974 חל גידול של למעלה מ-50 אחוזים בהכנסות הסקטור הציבורי, לעומת גידול של כ-40 אחוזים בתוצר הלאומי הגולמי הנומינאלי. יתר על כן, קצב גידול זה בהכנסות הסקטור הציבורי היה מהיר יותר לאין ערוך לעומת השנתיים הקודמות.

1974	1973	(9)1973	1972	1971	
אחוז שינוי נומינאלי					
					הכנסות הסקטור הציבורי ממיסים, מלות חובה ורכוש *
49.7	23.3	24.1	20.4	36.2	א. ברוטו
53.3	6.1	8.8	10.5	33.6	ב. נטו **

* לא כולל מיסים על יבוא.
** לכעס סובסידיות לייצור הכוכבי ותשלומי העברה נטו לציבור.

לוח ב' - 11

התוצר הלאומי וההכנסה הלאומית, 1970 עד 1974

העלייה או הירידה (→) לעומת התקופה הקודמת					ינואר-ספטמבר							
1974	1973	1973 (9)	1972	1971	1973	1972	1974	1973	1972	1971	1970	
(אחוזים)					(מיליוני ל"י, במחירים שוטפים)							
39.8	27.2	27.5	28.0	24.1	27,503	21,504	53,046	37,954	29,843	23,323	18,795	1. תוצר לאומי גולמי במחירי שוק*
56.6	33.2	33.1	28.0	24.7	2,712	2,037	6,069	3,875	2,910	2,274	1,824	2. פחת
37.8	26.5	25.9	27.3	24.0	25,031	13,767	46,977	34,079	26,933	21,049	16,971	3. תוצר לאומי נקי (1-2)
46.3	19.6	23.2	22.4	22.9	2,679	2,175	5,196	3,551	2,968	2,425	1,973	4. מסים-עקיפים על הייצור המקומי
26.6	77.2	74.5	24.6	25.5	637	365	1,113	879	436	398	317	5. סובסידיות לייצור המקומי
52.8	8.1	12.8	21.9	22.4	2,042	1,810	4,083	2,672	2,472	2,027	1,656	6. מסים נטו על הייצור המקומי (4-5)
36.6	28.4	28.3	28.6	24.2	23,049	17,957	42,894	31,407	24,461	19,022	15,315	7. ההכנסה הלאומית (3-6)
32.6	24.2	24.2	24.5	20.7	7,122	5,732	12,813	9,660	7,775	6,246	5,175	8. הכנסה לאומית לנפש (בל"י)

* התוצר הלאומי לפי שער חליפין אפקטיבי.
ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ב' 12
ההכנסה הפרטית וההכנסה הפנויה, 1970 עד 1974

העלייה או הירידה (—) לעומת התקופה הקודמת					ינואר-ספטמבר						
1974	1973	1973 (9)	1972	1971	1973	1972	1974	1973	1972	1971	1970
(א ח ר ז י ם)					(מיליוני ל"י, במחירים שוטפים)						
36.6	28.4	28.4	28.6	24.2	23,049	17,957	42,894	31,407	24,461	19,022	15,315
1. ההכנסה הלאומית											
91.0	—20.5	—22.1	48.2	27.8	***435	***560	***1,167	611	769	519	406
2. הכנסות מקומיות של הסקטור הציבורי מרכוש*											
56.6	33.2	33.1	28.0	24.7	2,712	2,037	6,069	3,875	2,910	2,274	1,824
3. פחת											
37.9	30.3	30.3	28.0	24.2	25,326	19,434	47,796	34,671	26,602	20,777	16,733
4. ההכנסה הפרטית הגולמית מפעילות כלכלית (1—2+3)											
42.5	37.6	40.4	19.6	24.0	3,372	2,402	6,492	4,556	3,311	2,768	2,232
5. מס הכנסה											
31.0	18.4	21.9	19.1	50.4	1,303	1,069	2,294	1,751	1,479	1,242	826
6. תשלומים לביטוח לאומי											
39.3	31.7	34.7	19.5	31.1	4,675	3,471	8,786	6,307	4,790	4,010	3,058
7. סך הכול מיסים ישירים (5+6)											
89.9	27.3	13.2	4.8	152.1	886	783	2,478	1,305	1,025	978	388
8. מילוות חובה נטו**											
48.0	30.9	30.7	16.6	44.7	5,561	4,254	11,264	7,612	5,815	4,988	3,446
9. סך כל תשלומי חובה (7+8)											
49.4	44.7	42.2	41.6	44.5	3,550	2,497	***7,200	4,818	3,329	2,351	1,627
10. תשלומי העברה נטו											
11. ההכנסה הפרטית הגולמית הפנויה ממקורות פנים											
א. ללא ניכוי מילוות חובה											
39.3	32.0	31.1	31.5	24.9	24,201	18,460	46,210	33,182	25,141	19,118	15,302
נטו (4—7+10)											
ב. בניכוי מילוות חובה											
37.2	32.2	31.9	32.9	21.6	23,315	17,677	43,732	31,877	24,116	18,140	14,914
נטו (4—9+10)											
6.1	—0.8	—4.6	44.2	47.2	2,389	2,505	3,467	3,268	3,293	2,283	1,551
12. העברות לפרטים מחו"ל											
13. ההכנסה הפרטית הגולמית הפנויה מכל המקורות :											
א. ללא ניכוי מילוות חובה											
36.3	28.2	26.8	32.9	27.0	26,590	20,965	49,677	36,450	28,434	21,401	16,853
נטו (11+12) ('א)											
ב. בניכוי מילוות חובה											
34.3	28.2	27.4	34.2	24.0	25,704	20,182	47,199	35,145	27,409	20,423	16,465
נטו (11+12) ('ב)											

* בסידרה זו חל שינוי בנתונים לעומת שנים קודמות עקב שינוי בהגדרת הסעיף "הכנסות מריבית מחו"ל של הסקטור הציבורי" מצד הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
 ** בבית בניכוי הפחת תעודות ופדיון מילואה חסכון חובה. *** אומדן.
 ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ב' - 13

השינוי בהכנסה הפנויה ובהתחלקות ההכנסה, 1961 עד 1974
(אחוזים)

ממוצע											
ינואר-ספטמבר		1974	1973	1972	1971	1970	1969	1968	—1968	—1966	—1961
1973	1972								1972	1967	1965
1. השינוי בהכנסה הפרטית הפנויה הריאלית לנפש *											
6.6		—2.1	6.6	10.4	8.4	3.4	9.2	11.2	8.5	0.7	6.6
3.1		—4.2	3.5	11.6	10.2	4.6	8.3	13.5	9.6	0.0	6.6
2. משקל ההכנסות משכר בסך ההכנסות מפעילות כלכלית **											
58.4	57.7	59.1	58.8	57.2	59.2	60.3	58.7	60.5	58.9	64.5	60.0
58.2	56.7	59.6	58.7	56.2	58.9	60.8	58.7	60.2	58.6	64.7	60.8

* הכנסה גולמית ללא ניכוי מילות חובה.

** הכנסה גולמית למעט ההכנסה הזקופה מבעלות על בתי מגורים.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ונתוני בנק ישראל.

לוח ב' - 14
החיסכון הפרטי*, 1970 עד 1974

העלייה או הירידה (—) לעומת התקופה הקודמת					ינואר-ספטמבר						
1974	1973	1973(9)	1972	1971	1973	1972	1974	1973	1972	1971	1970
(אחוזים)					(מיליוני ל"י, במחירים שוטפים)						
1. ההכנסה הפרטית הגולמית הפנויה ממקורות פנים:											
39.3	32.0	31.1	31.5	24.9	24,201	18,460	46,210	33,182	25,141	19,118	15,302
37.2	32.2	31.9	32.9	21.6	23,315	17,677	43,732	31,877	24,116	18,140	14,914
2. ההכנסה הפרטית הגולמית הפנויה מכל המקורות:											
36.3	28.2	26.8	32.9	27.0	26,590	20,965	49,677	36,450	28,434	21,401	16,853
34.3	28.2	27.4	34.2	24.0	25,704	20,182	47,199	35,145	27,409	20,423	16,465
48.2	31.2	35.3	25.8	17.4	16,812	12,426	33,170	22,386	17,056	13,554	11,543
3. הצריכה הפרטית											
4. החיסכון הפרטי הגולמי ממקורות פנים (1—3):											
20.8	33.5	22.5	45.3	48.0	7,389	6,034	13,040	10,796	8,085	5,564	3,759
11.3	34.4	23.8	53.9	36.0	6,503	5,251	10,562	9,491	7,060	4,586	3,371
5. החיסכון הפרטי הגולמי מכל המקורות (2—3):											
17.4	23.6	14.5	45.0	47.8	9,778	8,539	16,507	14,064	11,378	7,847	5,310
10.0	23.2	14.6	50.7	39.6	8,892	7,756	14,029	12,759	10,353	6,869	4,922
6. שיעור החיסכון הפרטי הגולמי ממקורות פנים (4/1):											
					(אחוזים)						
					30.5	32.7	28.2	32.5	32.2	29.1	24.6
					27.9	29.7	24.2	29.8	29.3	25.3	22.6
7. שיעור החיסכון הפרטי הגולמי מכל המקורות (5/2):											
					36.8	40.8	33.2	38.6	40.0	36.7	31.5
					34.6	38.4	29.7	36.3	37.8	33.6	29.9

* החיסכון הפרטי מתייחס למשקי בית, עסקים ומלכ"ר, כידוע, לא נערכה הפרדה בין המרכיבים הנ"ל.

בהתחלקות ההכנסות מפעילות כלכלית, בין הכנסות משכר ושלא משכר לא חל שינוי משמעותי במשקל ההכנסות משכר (ראה לוח ב'-13), וגם במשקל השכר בתוצר הפרטי במחיר גורמי הייצור לא חל שינוי (זו השנה השנייה).

1974	1973	1972	1971
(אחוזים)			
45.5	45.4	45.3	46.7
סך תשלומי השכר כאחוז מהתוצר הפרטי במחיר גורמי הייצור *			

* התוצר המקומי הגולמי למעט שירותי דיור וקופים.

היציבות במשקל השכר בתוצר הפרטי במחיר גורמי הייצור משקפת את הגידול הדומה שחל בתוצר הנומינאלי למועסק ובשכר לשכיר — כ-36 אחוזים. מאחר שמחירי הצריכה הפרטית גדלו בשיעור גדול יותר, חלה בשנת 1974 ירידה ריאלית בשכר לשכיר.

6. החיסכון הלאומי

ב-1974 היה החיסכון הלאומי הגולמי מהתוצר הלאומי הגולמי שלילי — תופעה שנמצאה גם ב-1973. שיעור החיסכון (ברוטו ונטו כאחד) ממקורות מקומיים ב-1974 ירד במידה קלה בהשוואה ל-1973 וזאת לאחר שב-1973 חלה בו ירידה ניכרת. ההתפתחות הזאת בשנתיים האחרונות משקפת בעיקר את הרמה הגבוהה של הצריכה הציבורית (בעיקר לביטחון), שהחלה בימי מלחמת יום הכיפורים ונמשכה לאורך כל שנת 1974. חלקה של הצריכה הציבורית בכלל התוצר הלאומי ב-1973 וב-1974 הגיע ליותר מ-40 אחוזים, לאחר שב-1972 וב-1973 (9) היה חלקה בערך 30 אחוזים בלבד.

ההכנסה של הסקטור הציבורי עלתה ביותר מ-40 אחוזים ב-1974, ואילו הוצאותיו עלו בכ-33 אחוזים בלבד. אבל בגלל הפער הגדול בין הוצאות הסקטור הציבורי והכנסותיו ממקורות מקומיים גדל החיסכון הציבורי השלילי ממקורות מקומיים ב-1974.

הירידה בשיעור החיסכון הלאומי (ברוטו ונטו כאחד) מכל המקורות היתה תלויה יותר מזו של החיסכון ממקורות מקומיים. הדבר נבע, כמובן, מהירידה שחלה ב-1974 (23.4 אחוזים) בהעברות החד צדדיות מחו"ל, אחרי גידול של יותר מ-100 אחוזים ב-1973. גורם חשוב נוסף בירידת שיעור החיסכון הלאומי היתה הירידה המשמעותית בשיעור החיסכון הפרטי ב-1974. זוהי התעצמות של מגמה שהסתמנה לראשונה ב-1973 (9) אחרי עלייה בשיעור החיסכון הפרטי ב-1971 וב-1972.

הגורמים העיקריים, שפעלו להורדת שיעור החיסכון הפרטי, נידונו לעיל (ראה סעיף 2 וכן פרק ז' להלן). גורם נוסף, שפעל השנה להורדת שיעור החיסכון הפרטי בעוצמה רבה יותר, הוא "אשליית הכסף". הגידול המהיר בהכנסות הנומינאליות של הציבור עורר את האשליה של גידול ריאלי בהכנסתו הפנויה ובעקבות זאת המריצו אותו להגדלת רמת הצריכה שלו בעוד, שבדיעבד התברר, כי למעשה, חלה ירידה ריאלית בהכנסה, והגידול המהיר בצריכה הפרטית התאפשר ע"י הורדת שיעורי החיסכון הפרטי. עם זאת קשה לאמוד את מידת השפעתו של גורם זה.

לוח ב' 15

החיסכון הלאומי, 1971 עד 1974

(מחירים שוטפים)

ינואר-ספטמבר						
1973	1972	1974	1973	1972	1971	
(מיליוני ל"י)						
7,389	6,034	13,040	10,796	8,085	5,564	1. חיסכון פרטי גולמי *
-4,372	-3,412	-15,009	-11,624	-4,540	-3,735	2. חיסכון ציבורי (א-ב)
3,602	3,344	6,836	4,772	4,702	4,205	א. הכנסות הסקטור הציבורי נטו **
7,974	6,756	21,845	16,396	9,242	7,940	ב. צריכה ציבורית
3,017	2,622	-1,969	-828	3,545	1,829	3. החיסכון הלאומי הגולמי מהתוצר הלאומי הגולמי (1+2)
3,158	2,927	6,939	9,062	4,023	2,687	4. העברות חד-צדדיות מחו"ל ***
6,175	5,549	4,970	8,234	7,568	4,516	5. החיסכון הלאומי הגולמי מכל המקורות (3+4)
2,712	2,037	6,069	3,875	2,910	2,274	6. פחת
305	585	-8,038	-4,703	635	-445	7. החיסכון הלאומי הנקי מהתוצר הלאומי הנקי (3-6)
3,463	3,512	-1,099	4,359	4,658	2,242	8. החיסכון הלאומי הנקי מכל המקורות (5-6)
(אחוזים)						
13.0	15.3	-3.7	-2.2	11.9	7.8	9. שיעור החיסכון הגולמי מהתוצר הלאומי הגולמי
20.0	22.4	8.3	17.5	22.3	17.4	10. שיעור החיסכון הגולמי מכל המקורות
1.2	-3.0	-17.1	-13.8	2.4	-2.1	11. שיעור החיסכון הנקי מהתוצר הלאומי הנקי
12.3	15.5	-2.0	10.1	15.0	9.4	12. שיעור החיסכון הנקי מכל המקורות (בניכוי פחת)

- * ממקורות פנים, ללא ניכוי מילוח.
 ** אינו כולל מיסים נטו על היבוא, הכלולים בעודף היבוא בתיקון לשער החליפין הרשמי.
 *** העברות חד-צדדיות בניכוי תשלומי ריבית נטו של הסקטור הציבורי.